

DR. KIS BENEDEK JÓZSEF

**A KATONAI BIZTONSÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI
AZ ÉSZAK-AFRIKAI ÉS KÖZEL-KELETI TÉRSÉGBEN,
AZ ARAB TAVASZ TÜKRÉBEN**

MTA doktori értekezés

TÉZISEK

**Budapest
2019**

1. A tudományos probléma megfogalmazása

A világban globális felfordulás tapasztalható. Az Egyesült Államok és Európa politikája változóban van, Európát menekültáradat önti el a széteső Közel-Keletről, a működésképtelen államokkal tarkított Afrikából, a válsággal küszködő Afganisztánból és a Távol-Keletről. A közel-keleti vezetők aggódnak a jövőjük miatt. A lakossági arányok változása átalakíthatja Európa társadalmi, szociális és kulturális szerkezetét. Az egyre inkább terjedő terrorizmusért elsősorban az iszlám radikális csoportok a felelősek, vérrel áztatják a muzulmán országokat és fenyegetik a világ többi részét is. Az Egyesült Államok és Kína óvatos távolságtartással szemléli a világban zajló folyamatokat, az orosz külpolitika esetenként átlépi az elfogadható normákat, a globális politikai szereplők között nem érzékelhető érdemi munkamegosztás. A súlyosbodó problémák ellenére úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok lassan feladja a világban vállalt vezető szerepét. A nemzetközi energiapiacra az Egyesült Államok élvezi a függetlenségét, az olajárak zuhannak, ami kedvezőtlen hatást gyakorol a legnagyobb olajtermelő országokra, mint például Venezuelára, Oroszországra vagy néhány közel-keleti államra. Az ENSZ és a többi nemzetközi szervezet erőtlenség, tagjaik igényeit közel sem elégítik ki. A kialakult helyzet több kontinensen is kedvez a radikalizmus terjedésének.

Az észak-afrikai és közel-keleti arab államok katonai biztonsága a 21. század kezdetétől jelentős, gyakran radikális változásokon megy keresztül. Líbiában, Szíriában, Irakban és Jemenben nem megszokott és változó célú koalíciók jönnek létre a nemzeti haderők (vagy annak maradványai) és a nem állami tényezők között. Az állami és nem állami szereplők sajátos koalíciót alkotnak, vagy éppen rivalizálnak egymással, vagy a külső támogatók széles köreivel.

A haderők új fenyegetéssel állnak szemben, új feladatuk van. A hatalmi rendszert a polarizáció jellemzi, aminek egyik hajtóereje Szaúd-Arábia és Irán hatalmi rivalizálása. A DAESH veresége után a terület biztonságát számos kérdőjel kíséri. 2011-ben a hadseregek néhány államban rendszerváltó szerepet töltek be. Kérdés, hogy mi történik később? Növekedett a katonai együttműködés a haderők között? Milyen a viszony a hadseregek és a növekvőben lévő nem állami fegyveres tényezők között? Ki és hogyan tölti be a keletkezett vákuumot. Ezekre is választ keresek értekezésemben.

Az arab tavaszt megelőző évek a haderők életében viszonylag csendesnek és nyugodtnak minősíthetők. Két nagyobb háború jellemezte az időszakot, az iraki és a libanoni. Az arab változások ezt a helyzetet megváltoztatták, a haderők kénytelenek voltak alkalmazkodni az új körülményekhez. Adaptálódniuk kellett a megváltozott hadviseléshez, sőt együttműködésre voltak kényszerítve, gondoljunk csak az arab vezetésű koalíciós erők Jemenben. 2011-nek jelentős mellékhatása volt a biztonság előtérbe kerülése a térségben is. Ennek három oka volt, először is a nagy méretű tömegdemonstrációkat kezelniük kellett a hadseregeknek, másodsorban Egyiptomban, Tunéziában és Jemenben a rezsimok összeomlása miatt hatalomra kerültek az ellenzéki erők, végül, de nem utoljára Líbiából özönlenni kezdtek a fegyverek a térségbe. Mindez először Líbiában vált nyilvánvalóvá, ahol az ellenzéki mozgalom gyorsan polgárháborúba csapott át. Amíg a líbiai hadsereg gyorsan összeomlott, nem mondható ez el a szír haderőről, amely – ha komoly emberi és haditechnikai veszteségekkel – de a mai napig fenntartja műveleti képességeit. Tüzérségi erők és a légierő bevetésével intenzív hadműveleteket folytatott, személyi veszteségei hozzávetőleg 50 százalékosak, százezren dezertáltak, a haditechnikai eszközök komoly károsodást szenvedtek, a haderő morálja, támadóképessége és vezetése azonban megmaradt. A régió szinte valamennyi haderejét bizonyos mértékben és eltérő formában bevonják a terrorizmus elleni küzdelembe. Például az egyiptomi haderő a Sínai-félszigeten Operation Eagle fedőnéven terrorizmus elleni műveletet indított, ami később az Operation Sinai nevet kapta. Az iraki haderő 2013 óta az Iszlám Állam erőivel került szembe nagyon heves küzdelemben, amit 2017-ben, a kurd pesmerga erőkkel közösen sikeresen be is

fejezett. A tunéziai hadsereg, amely 2013-ig nem folytatott harctevékenységet, terrorista támadásokkal nézett szembe a Chambi hegyekben. A libanoni hadsereg alig fejezte be a palesztin gerillákkal folytatott harcát, újabb terrorszervezetekkel volt kénytelen megbirkózni. Az algériai hadsereg, amely az 1990-es években nagyszabású hadműveleteket folytatott, 2013-ban In Amenasban olajlétesítmények védelme érdekében gerillákkal folytatott harcot.

A szárazföldi erőkön kívül a légierő bevetésére is sor került, például a szaúdi és az Egyesült Arab Emírségek légierője Irakban, Líbiában és Jemenben, a jordán légierő pedig Szíriában.

Ebből a rövid felsorolásból is láthatóak az eltérő kihívások és tapasztalatok, valamint az, hogy a katonai erők sokkal aktívabbak, mint az arab változások előtt, következésképpen nekik is meg kellett változniuk.

Algéria és Egyiptom kivételével az arab haderők nem rendelkeztek műveleti tapasztalatokkal és képességekkel a városi, hegyi és sivatagi körülmények közepette végrehajtott aszimmetrikus műveletekben. Ez legjobban a tunéziai hadsereg esetében érzékelhető. A kormány kénytelen volt a haderő költségvetését 21 százalékkal megnövelni. A fejlesztések következtében nőtt a hadsereg gépjárműveinek védettsége az aknák ellen, képessé vált az élőerő jobb védelmére, beleértve az éjszakai hadműveleteket is. Növelte hírszerzési képességét, aminek elsődleges célja a támadások megelőzése.

Algéria az In Amenas-i terrortámadások tapasztalatait felhasználva, több – korábban alkalmazott – eljárást megváltoztatott. Amíg korábban korlátozott célú, személyi és technikai szinten behatárolt helyi támadásokról volt szó, mára a haderők regionális szintű, összehangolt támadásokkal kell, hogy számoljanak, amelyek Líbiához, Tunéziához és Malihoz kapcsolódnak. Algéria a határai lezárásán túl a határok mentén csapatokat telepített. A kihívások természetének megfelelően megváltoztatták a felderítést is. A terrorelhárító műveletekre kiképzett erőknél nem csak személyi, hanem jogi változtatásokra is sor került, ami azt jelenti, hogy a haderőn belül önálló szervezetet képeznek. Libanonban, a hegyes terep miatt a szárazföldi erőket légi megfigyelésre alkalmas eszközökkel – beleértve az éjjellátókat is – szerelték fel. Irakban a városi harc sikeres megvívása érdekében hajtottak végre haditechnikai fejlesztéseket. A legnagyobb korszerűsítésekre Szaúd-Arábiában és az Egyesült Arab Emírségekben került sor. Ezek az erők az arab tavasz előtt meglehetősen korlátozott képességekkel rendelkeztek. Mára ez jelentősen megváltozott. Légicsapásokat, tartós légi műveleteket tudnak végrehajtani, alacsony járulékos károk mellett.

A térség legsajátosabb változásai közé tartozik az, hogy keresik a katonai együttműködés kereteit. Nagy léptékű projektek (Közös Arab Erők, Iszlám Katonai Szövetség) eddig azonban nem valósultak meg, a gondolkodás megrekedt politikai szinten, az alacsonyabb szintű együttműködés azonban példa nélküli. Egyiptom katonai képzések sorozatát indította el Szaúd-Arábiával, Jordániával, Bahreinnel, Kuvaittal. Az együttműködés célja a terrorizmus elleni műveletek és a városi harc tapasztalatainak átadása és a közös gyakorlatok végrehajtása. 2016-ban Szaúd-Arábia „Északi Mennydörgés” fedőnéven – húsz arab és iszlám ország részvételével – gyakorlatot szervezett, amely méretét és céljait illetően egyedülálló. Tunézia az Egyesült Arab Emírségekkel és Katarral kötött katonai megállapodást gyakorlatok tartása céljából.

Értekezésemben a katonai biztonság területén egy összkép kialakítására törekedtem, felhasználva a témában folytatott kutatásaimat, a külszolgálataim során szerzett tapasztalataimat, valamint a mértékadó hazai és külföldi szakirodalmat.

A PhD fokozat elnyerését (2005) követően (értekezésem címe „*A palesztin intifáda biztonságpolitikai és katonai összefüggései*”) kutatásaimban a közel-keleti és észak-afrikai országok biztonságpolitikai elemzéseivel foglalkoztam, különös tekintettel a katonai összefüggésekre, az aszimmetrikus háborúk tapasztalataira, a megoldatlan konfliktusok problémáira, és nem utolsósorban a terrorizmus megnyilvánulási formáira, valamint ezek Európára gyakorolt hatására. Kutatásaim során elemeztem a vallási indíttatású terrorizmus okait, amelyeket tanulmányok, előadások formájában, illetve a „*Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus*” című, 2016-ban megjelent könyvemben tettem közzé. 2018-ban a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent a „Katonai biztonság Marokkótól Iránig” című könyvem, amit felhasználtam értekezésem elkészítése során.

2. A kutatói hipotézisek

A témában folytatott kutatásom és elemzésem arra irányult, hogy igazoljam a térség katonai biztonságának fontosságát, ismertessem a régió katonai sajátosságait, ezen belül pedig a következőket:

1.) A Közel-Kelet és Észak-Afrika a világ azon területe, amely a leginkább hajlik a háborús megoldásra. A régiónak mindig is óriási stratégiai jelentősége volt, hiszen Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál fekszik, határos a Földközi-tengerrel és a Föld legnagyobb olajkészletével rendelkezik. A biztonság újrafogalmazása során a szakértők 1990-ig eltérően értelmezték a Nyugatot és a Közel-Keletet. Amíg Nyugaton úgy vélték, hogy nem várható államok közötti háború, addig a Közel-Keletre vonatkozóan azt fogalmazták meg, hogy elképzelhető az államok közötti háború.

2.) Az elmúlt évek észak-afrikai és közel-keleti változásai hosszú időre megváltoztatják a régió arculatát. Ebben komoly szerepe van az arab országokban történt társadalmi változásnak, amelyet Európában „arab tavasz” jelzővel illetünk. A változásban fontos szerepet játszott az iszlám radikális csoportok megerősödése és új típusú terrorszervezetek megjelenése. A belső fejlemények öt arab rezsimet (Irak, Líbia, Jemen, Egyiptom és Tunézia) döntöttek meg, és a polgárháború miatt súlyos helyzetbe került Szíria is. Több közel-keleti országban és a periférikus területeken a gyengén működő rezsimek képtelenek területük ellenőrzésére, ennek következtében megerősödtek a fegyveres milíciák és a terrorszervezetek. Emberek százezrei, főként civilek haltak meg a polgárháborúk során, például Irakban és Szíriában, kisebb mértékben Líbiában és Jemenben. Milliók váltak menekültté hazájukban, vagy a környező országokban, számosan közülük távolabbra menekültek, például Európába.

3.) A régióban a katonai erő az érdekérvényesítés fontos eszköze, különböző intenzitású válságócok teszik bonyolulttá a helyzetet, komoly érdekellentétek mutathatók ki a nagy és regionális hatalmak térséget érintő politikájában, vallási és etnikai küzdelmekkel, alvó és újjászülető konfliktusokkal találkozhatunk. A vizsgált régióban transznacionális katonai szövetség jelenleg nem működik.

4.) A Közel-Kelet és Észak-Afrika az arab változásokat követően még megosztottabbá vált, etnikai törésvonalakkal, nemzetállamokkal, különféle közösségekkel, törzsi társadalmakkal és vallásokkal. Ennek megfelelően katonai területen nemzeti haderőkkel, milíciákkal, nem állami tényezőkkel és a legkülönbözőbb eredetű és típusú fegyverekkel találkozhatunk. A szuperhatalmakat nem számolva, a térség országai a világ legnagyobb fegyverbeszerzői. A katonai erő nagyságát a konfliktusok jellege, a katonai doktrínák, a különféle szereplők rendelkezésére álló források, a nemzetközi fegyverszállítók és a lassan kialakulóban lévő, de csak kevés országot érintő saját hadiipari képességek határozzák meg.

5.) Értekezésemben elemzem, hogy a katonai stratégiák megváltozása milyen hatást gyakorol a térségre. Az elmúlt harminc évben a hadviselés természete radikális változáson ment át. Ma már más típusú háborúkról beszélünk, amire a hadtudomány Forradalom a Katonai Ügyekben (Revolution in Military Affairs RMA) kifejezést használja és három fő jellegzetességgel rendelkezik: precíziós irányítású, nagyhatású fegyverek; hírszerzési fölény a hadszíntéren; a vezetés, az irányítás, az informatika és a hírszerzés kapcsolata; amelyek biztosítják minden egyéb elem integrációját. Ennek még csak csírái mutathatók ki a térség arab haderőiben. A 2003-as Irak ellen folytatott háború – nyugati részről – ezen elmélet iskolapéldája volt. A változások nem hagyták érintetlenül a fegyverpiacot sem, az országok zöme beszerzései nagy részét modern fegyverek vásárlására összpontosította. Precíziós irányítású, nagy távolságra alkalmas lőszerket fejlesztettek ki, ennek megfelelő platformokat alakítottak ki, különös tekintettel a repülőgépekre. Izrael és az Emírségek a legkorszerűbb F-16-os és F-35-ös repülőgépeket vásárolták meg, Szaúd-Arábia Typhoonokat rendelt, több ország pedig felderítő rendszereket szerzett be. Ezzel párhuzamosan kevesebb pénzt fordítottak harcokcsik szolgálatba állítására.

6.) A mai hadviselésben – különös tekintettel a vizsgált térségre – fontos sajátosság, hogy egyre ritkább az állami tényezők és egyre gyakoribb a nem állami tényezők megjelenése. Utóbbiak harcolhatnak országon belül és azon kívül, a kormányerők és a rivális milíciák ellen, akár a befogadó ország aktív vagy hallgatólagos támogatásával, illetve anélkül. Ezek a milíciák egyszerű fegyvereket és eszközöket alkalmaznak, módszerük lehet gerilla vagy terrorista jellegű, házi készítésű eszközöket, öngyilkos merénylőket, felforgató csoportokat stb. alkalmaznak, gyakorlatilag a tárházuk végtelen. A fegyvert és lőszert többnyire illegális úton, esetleg a velük együttműködő fegyveres erőktől szerzik be. Sajnos egyre terjed a vegyi eszközök alkalmazása és megjelent a kiberterrorizmus is. A milíciák tevékenységüket gyakran lakott területen hajtják végre. Vannak országok, amelyek nem képesek ellátni haderejüket a legkorszerűbb fegyverekkel, ezért az aszimmetrikus műveletekben alternatív módszereket és eszközöket alkalmaznak. Egyes államok tömegpusztító eszközöket és ballisztikus rakétákat igyekeznek beszerezni.

7.) A térség arab fegyveres erőinek nagysága és minősége (képessége) rendkívül vegyes képet mutat. Egyes országok dollár milliárdokat költenek évente a legkorszerűbb fegyverek beszerzésére, míg mások nagyon keveset. Képesség szempontjából a Közel-Keleten az izraeli védelmi erők a legfejlettebbek. Hagyományos eszközök területén képességei meghaladják a régió bármely haderejét, emellett a hadászati triád mindhárom szintjén atomeszközökkel is rendelkeznek. Más államok, például Irán, aszimmetrikus képességeket építettek ki, valamint „nem hivatalos” fegyveres csoportok támogatásával igyekeznek kitölteni a biztonsági rést, de az izraeli védelmi erők haditechnikai és személyi képességeivel nem képesek felvenni a versenyt. Ennek ellenére bebizonyosodott, hogy a 2006-os libanoni háború idején hagyományos erők és módszerek alkalmazásával az izraeli fegyveres erők nem voltak képesek győzelmet aratni a főként gerillamódszereket alkalmazó Hezbollahnal szemben. Izrael után a térség legjobban felszerelt és ellátott haderejével az Öböl-menti országok rendelkeznek. A Közel-Kelet legnagyobb létszámú hadereje Egyiptomban diszlokál.

3. A kutatás célkitűzései

A választott téma kutatását a következő célkitűzések figyelembe vételével végeztem:

1.) A közel-keleti és az észak-afrikai térség átfogó elemzése biztonsági, ezen belül katonai biztonsági szempontból, lokális, regionális és globális szinten. A térség biztonságpolitikai körülményeinek értékelésével elemzem azokat a tényezőket, amelyek a dzsihádzmus, radikalizmus és a terrorizmus kialakulásához vezetnek és hatással vannak Európára, benne hazánk biztonságára is.

2.) Az egyes országok haderejének, katonai potenciáljának, erős és gyenge oldalainak, valamint ezek Európára gyakorolt hatásának feltárása. Elemzem, hogy a vizsgált térségben a biztonság katonai eleme miért vált meghatározó tényezővé. Célul tűztem ki annak bizonyítását, hogy a térségben (a haderők mellett) jelentős szerepük van a milíciáknak és egyéb nem állami tényezőknek is.

3.) Megvizsgálom a katonai erők szerepének változását az arab tavasz kezdetétől napjainkig, különös tekintettel az egyes országok belbiztonságában mutatott aktivitásukra.

4.) Feltárom a milíciák és egyéb nem állami tényezők szerepét a térség fegyveres küzdelmeiben, kapcsolatukat a haderővel, szerepüket a konfliktusok kimenetele szempontjából.

5.) Elemzem, hogy a térségben tapasztalható proliferáció, terrorizmus és migráció milyen kihívást jelentő Európára és magára a térségre.

6.) Elemzem a nagy és a regionális hatalmak érdekérvényesítő képességét, különös tekintettel a térséget érintő hadiipari üzletekre. Feltárom a fegyverkereskedelem tendenciáit és fontosabb szereplőit.

4. Kutatási módszerek

1) A térséggel 23 éve foglalkozom, ennek során lehetőségem volt négy évet Izraelben véderőattaséként szolgálni. Ez idő alatt közelről tudtam követni az eseményeket, köztük a különböző fejlettségű haderők és nem állami tényezők közötti konfliktusokat, valamint az aszimmetrikus küzdelem sajátosságait. Tapasztalataimat publikációkban tettem közzé.

2) Tanulmányoztam a témában megjelent magyar és főként idegen nyelvű irodalmat, a mértékadó kutatóintézetek kiadványait, valamint áttekintettem a releváns tudományos munkákat is.

3) Figyelemmel kísértem a hivatalos kiadványokat, a napi eseményeket. Összehasonlítottam a témában megjelent angol, német és francia nyelvű szakirodalmat. A médiában gyakran adok a térséggel kapcsolatban nyilatkozatokat és részt veszek szakmai témájú beszélgetésekben is.

4) Hazai és külföldi nemzetközi konzultációkon, konferenciákon vettem részt, ezek közül kiemelkedők voltak az olasz külügyminisztérium által szervezett Euro-Mediterrán találkozók, ahol a térség és Európa meghatározó biztonságpolitikai kutatóintézeteinek vezetői és munkatársai képviseltették magukat. Napi gyakorisággal követem a térség eseményeit.

Kutatásaimat 2019 januárjában zártam le.

5. Az értekezés felépítése és a vizsgálat leírása

Az értekezés bevezetőjében indoklom a témaválasztást, megfogalmazom a tudományos problémát, a kutatási hipotéziseket a kutatási célkitűzéseket, valamint a kutatási módszereket. Az értekezés 12 fejezetből áll, a fő hangsúlyt az észak-afrikai és közel-keleti régiók katonai értékelésére fektettem.

Az I. fejezetben a biztonság, ezen belül a katonai biztonság általános dimenzióit tárgyalom.

A II. fejezet az észak-afrikai és közel-keleti térség biztonságpolitikai és katonai elemzését tartalmazza, ezen belül kitérek a régió sajátosságaira, a stratégiai szintű kihívásokra, valamint bemutatom a katonai erőviszonyok alakulását és fejlődésének tendenciáit.

A III. fejezet a vizsgált térség geopolitikai összefüggéseit és biztonsági struktúráit elemzi. Kitérek a stratégiai környezet értékelésére, a geopolitikai összefüggésekre, a biztonságpolitikai és katonai kihívásokra, a biztonsági struktúrákra, a bilaterális és multilaterális kapcsolatokra, különös hangsúlyt helyezve az Egyesült Államok katonai jelenlétére a régióban.

A IV. fejezet az észak-afrikai és a közel-keleti országok általános katonai jellemzőit és az egyes haderők elemzését tartalmazza, ez egyben az értekezés leghosszabb fejezete.

Az V. fejezet az észak-afrikai és a közel-keleti haderők minőségi mutatóit elemzi, ezen belül külön figyelmet fordítok a haderők hatékonyságára.

A VI. fejezetben a katonai erők szerepét vizsgálom az arab tavasz idején, különös tekintettel a társadalmi változások haderőkre gyakorolt hatására, valamint a haderők reagálására az egyes országokban kialakult változásokra.

A VII. fejezetben Izrael Állam fegyveres erői tárgyalom.

A VIII. fejezet a nem állami tényezőkkel foglalkozik, ezen belül alfejezetben elemzem az Iszlám Állam helyzetét és katonai erejét.

A IX. fejezetben a milíciák térségben játszott szerepét elemzem, kitérek néhány fontosabb szervezet bemutatására és szerepére.

A X. fejezet a térség nukleáris proliferációjának összefüggéseit tárja fel.

A XI. fejezetben a védelemgazdasági kérdéseket vizsgálom, kitérve az általános trendekre, tendenciákra, valamint a hadiipari együttműködés területeire és a megvalósulás gyakorlatára.

A XII. fejezetben összegzem az elvégzett kutatást, következtetéseket vonok le és megfogalmazom az új tudományos eredményeket, ajánlást teszek az értekezés felhasználhatóságára.

6. Összegzett következtetések

- Az elmúlt évek észak-afrikai és közel-keleti változásai hosszú időre megváltoztatták a régió arculatát. Okai között szerepet játszott az Egyesült Államok 2003-ban kezdődött iraki beavatkozása, ami hosszú évekig befolyásolni fogja az országok belső struktúráját és haderejének képességét. Nem elhanyagolható szerepük volt az arab országokban történt szociálpolitikai változásoknak. Fontos szerepet játszott az iszlám radikális csoportok megerősödése és az új típusú terrorszervezetek megjelenése. A belső fejlemények öt arab rezsimet (Irak, Líbia, Jemen, Egyiptom és Tunézia) döntöttek meg és súlyos helyzetbe hozták Szíriát is. Több közel-keleti országban és a periférikus területeken gyengén működő rezsimek képtelenek területük ellenőrzésére, ennek következtében fegyveres milíciák és terrorszervezetek kerültek előtérbe. Emberek százazrei, főként civilek haltak meg a polgárháborúk során, például Irakban és Szíriában, kisebb mértékben Líbiában és Jemenben. Milliók váltak menekültté hazájukban, vagy a környező országokban, számosan közülük távolabbra is kerültek, például Európába. A változások kezdete óta nehéz azt állítani, hogy az arab rendszerekben történt változások pozitív kimenetelűek lennének. Új törésvonalak keletkeztek, regionális és nagyhatalmi szereplők igyekeznek érvényesíteni érdekeiket, a változások hatással vannak a régión kívüli államokra is.

- A jelenlegi közel-keleti szektariánus ellentétek, az azokat kísérő intolerancia, a sikertelen államok megjelenése, valamint az erőszak alkalmazása nem az arab tavasz következménye, hanem integrált része a modern Közel-Kelet politikai történetének. Az sem lenne igaz, ha azt állítanánk, hogy az erőszak, az intolerancia és a diszkrimináció az autoriter

rezsimek velejárója. Ennek igaz az ellentéte is, éppen az autoriter rezsimek akadályozták meg több esetben a társadalmi töréseket. A Közel-Kelet felbomlásának több oka van. A legmeghatározóbb okok a belső konfliktusok és a külföldi beavatkozások, mint Irak és Líbia esetében történt. Lényeges ok a mesterségesen létrehozott államok (Irak, Szíria, Libanon) esete, ami nemcsak a világ ezen részén fordult elő, de különösen félelmetes ez a muzulmán világban. Nem is várható a konfliktusok megoldása addig, amíg alapvetően nem változik meg a vallás és a társadalom, a társadalom és az állam, illetve az állam és az egyén közötti viszony.

- Azokon a területeken, ahol fegyveres konfliktusok alakultak ki, nem állami tényezők vették át az irányítást, gyakran katonai ellenőrzés alatt, etnikai, törzsi, szektáriánus megosztottság jött létre, megbontva ezzel a nemzeti integritást. A kialakult biztonsági ürt dzsihadista csoportok használták ki, fenyegetve ezzel a teljes régiót, sőt az azon túli területeket is. A térségen belül a négy legnagyobb válságövezet Irak, Szíria, Jemen és Líbia. A fegyveres konfliktusok humán és gazdasági hatása óriási. ENSZ-adatok szerint Szíriában a halottak száma meghaladja a 400 ezret, a munkanélküliség aránya 52 százalék, a lakosság 45 százaléka elhagyta lakhelyét, a belső menekültek száma 6,4 millió. Libanonba, Törökországba, Jordániába 4,5 millió ember menekült, ami jelentős hatást gyakorol az említett országok gazdasági és szociális helyzetére. A menekültek elérték Európát is, ezzel a második világháború óta a legnagyobb menekülthullámot idézték elő és komoly hatással vannak az európai szolidaritásra is.

- Líbiában a Kaddáfi rendszer bukása területek szétszakadását, ellenséges csoportok és törzsek fellépését hozta magával, ami különböző intenzitású konfliktusokat okozott. Megindult a harc a hatalomért és a természeti forrásokért, ami tovább destabilizálta Líbia helyzetét és jövőjét. A keletkezett ürt itt is az Iszlám Állam igyekezett kitölteni. Az IS törekvése világos: erősíteni jelenlétét Líbiában, destabilizálni az országot, valamint gazdasági pozíciókat szerezni főként az olajiparban. Jelenléte több okból Európára is veszélyes: földrajzilag közelebb van, segíti az Európába irányuló menekülthullámot és nem utolsósorban a terrorszervezet – iraki és szíriai meggyengülését követően – lehetőséget keres az esetleges áttelepülésre. A migrációs válság, illetve az európai terroresemények előtérbe juttatták a menekültügyet és a dzsihadista fenyegetést Európában, különös tekintettel a radikalizációra.

- Két arab kulcsország, Irak és Szíria gyakorlatilag összeomlott, sőt az arab világ vezető országa, Egyiptom is súlyos belső problémákkal küzd. Irak és Szíria elveszítették katonai képességük jelentős részét, számos fegyver került ezekből az országokból (és ide számolhatjuk Líbiát is) terrorszervezetek birtokába. Nem kétséges, hogy ezeket a fegyvereket ellenfeleik ellen fordítják.

- A világ régiói közül a Közel-Kelet az egyetlen, amely nem rendelkezik valódi regionális együttműködéssel és közös biztonsággal, amit egy markáns szervezet fogna össze. Észak-Afrika esetében működik az Afrikai Unió, bár eredményessége megkérdőjelezhető. Senki sem vitatja, hogy a legtöbb konfliktus a Közel-Keleten van, tehát indokolt lenne egy olyan szervezet létrehozása, amely képes lenne a kihívások kezelésére regionális szinten. Az itteni konfliktusok összetettek, egymást átfedik, államok közöttiek és országon belüliek, egyesek kapcsolódnak az izraeli–arab vitákhoz, míg mások periférikusak. Hiba lenne pusztán csak az izraeli–arab konfliktusra fókuszálni, mint egyedüli biztonsági problémára, mert ez nem tükrözné a komplex és multidimenzionális környezetet. Egy regionális biztonsági rendszernek államközpontúnak kellene lennie, kollektív védelmen és biztonságon kellene alapulnia, és nem mellőzhetné a térség egységes fenyegetettségfelfogását. Valamilyen szövetségnek kellene megjelenni, amely az országok egy részét összekapcsolja, még ha azt nem is szövetségnek hívnák.

- A Közel-Kelet a világ azon területe, amely a leginkább hajlik a háborús megoldásra. A régiónak mindig is óriási stratégiai jelentősége volt, hiszen Európa, Ázsia, Afrika találkozásánál fekszik, határos a Földközi-tengerrel és a Föld legnagyobb olajkészletével rendelkezik. A biztonság újrafogalmazásában 1990-ig a szakértők eltérően értelmezték a Nyugatot és a Közel-Keletet. Amíg Nyugaton úgy vélték, hogy nem várható államok közötti háború, addig a Közel-Keletre vonatkozóan azt fogalmazták meg, hogy államok közötti háború elképzelhető.

- A terület a válság, ugyanakkor a stabilizáció számos sajátosságát hordozza magában. Itt a világ biztonságpolitikájának szinte minden tényezője valamilyen szerepet játszik: a tömegpusztító fegyverek proliferációja, a szervezett bűnözéshez is kapcsolódó terrorizmus, az etnikai konfliktusok, a gazdagok és a szegények között meglévő hatalmas szakadék, a legális és illegális migráció, a nagyvárosokba történő menekülés, a HIV-fertőzések, az ivóvízhiány, a kisebbségek diszkriminációja, a demokrácia, a szabadság és a jogrend hiánya.

- A Közel-Kelet az arab változásokat követően is megosztott marad, etnikai törésvonalakkal, nemzetállamokkal, különféle közösségekkel és vallásokkal. Ennek megfelelően katonai területen nemzeti haderőkkel, milíciákkal, nem állami tényezőkkel és a legkülönbözőbb eredetű és típusú fegyverekkel találkozhatunk. A szuperhatalmakat nem számolva, a térség országai a legnagyobb fegyverbeszerzők a világon. A katonai erő nagyságát a konfliktusok, a katonai doktrínák, a különféle szereplők rendelkezésére álló források, a nemzetközi fegyverszállítók és a saját hadiipari képességek határozzák meg.

- A hadviselésben fontos sajátosság, hogy egyre kevesebb az állami tényezők és egyre gyakoribb a nem állami tényezők megjelenése. Utóbbiak harcolhatnak országon belül és azon kívül a kormányerők és a rivális milíciák ellen – vagy éppen azokkal együtt – akár a befogadó ország aktív vagy hallgatólagos támogatásával, vagy anélkül. Ezek a milíciák egyszerű fegyvereket, eszközöket alkalmaznak, módszerük lehet gerilla vagy terrorista jellegű. A fegyvert és lőszert többnyire illegális úton szerzik be, esetleg a velük együttműködő fegyveres erőktől kapják. Tevékenységüket gyakran lakott területen hajtják végre. Vannak országok, amelyek nem képesek ellátni hadseregüket a legkorszerűbb fegyverekkel, ezért alternatív módszereket és eszközöket alkalmaznak az aszimmetrikus műveletekben. Ezek az államok két utat választanak, az egyik az, hogy tömegpusztító eszközöket és ballisztikus rakétákat szereznek be. A másik eljárás gerilla- és felforgató tevékenységek alkalmazása saját különleges erővel, vagy külföldi milíciákkal.

- A térség arab fegyveres erőinek mennyisége és minősége (képessége) rendkívül vegyes képet mutat. Egyes országok dollármilliárdokat költenek évente a legkorszerűbb fegyverek beszerzésére, míg mások nagyon keveset. Képesség szempontjából a Közel-Keleten az izraeli védelmi erők a legfejlettebbek. Hagyományos eszközök területén képességeivel meghaladja a régió bármely haderejét. Más államok, például Irán, aszimmetrikus képességet építettek ki, valamint fegyveres csoportok támogatásával igyekeznek kitölteni a biztonsági rést, de képességük messze elmarad az izraeli védelmi erők haditechnikai és személyi képességeitől. Izrael után a térség legjobban felszerelt és ellátott haderejével a GCC-országok, a Közel-Kelet legnagyobb létszámú haderejével Egyiptom rendelkezik.

- 1945 óta az arab haderőknél olyan problémák merültek fel, amelyek a harctéren sikertelenséget eredményeztek. Ennek a problémának az oka az emberi tényező, vagy nevezhetjük katonai hatékonyság hiányának is. A katonai hatékonyság az a képesség, amely a haderőt képessé teszi katonai műveletek végrehajtására és ennek során fegyverek alkalmazására. Ezen értelmezés szerint tehát a személyi állomány minőségéről és nem a fegyverek, eszközök, illetve emberek számáról van szó.

2015 óta két olyan veszélyes folyamat indult el, ami a Földközi-tenger keleti medencéjét a globális biztonság egyik legfontosabb térségévé változtatta. Ezek a következők:

- Menekültválság, amelynek elsődleges kiinduló pontja Szíria, Irak, Líbia és azon túl is. A polgárháborút folytató Szíria és Líbia helyzete nagymértékben hozzájárul az Égei- és a Földközi-tengeren át Európába irányuló migrációhoz.

- Az iszlám radikalizmus elterjedése, amely erősen túllép a közel-keleti régió. A forradalmi iszlám (amit gyakran tévesen fundamentalizmusnak is neveznek), legalább három ideológia összeütközése révén alakult ki és erősödött meg. Irán, a Nyugattal való nukleáris megállapodás ellenére, továbbra is destabilizálja a régiót. Az erőviszonyok megváltoztatására törekszik, Izraelt le akarja törölni a térképről. Ebben egyik fő szövetségese a Hezbollah, amelynek katonai ereje az aszimmetrikus hadviselésben, illetve a proxy (helyettesítő) háborúban nyilvánul meg, katonailag pedig jóval erősebb a libanoni haderőnél. Izrael számára Irán azért is veszélyes, mert Ciszjordániát Gázai övezetté akarja változtatni, a Golán-fennsíkot pedig igyekszik destabilizálni, és erre felhasználja a szíriai polgárháborút. Izraeli értékelés szerint Irán pozíciók kiépítésére törekszik a Nyugat-Balkánon, ezzel megvalósíthatja azt, ami a szunnita iszlamistáknak nem sikerült. Az ISIS tevékenységénél kisebb mértékben ugyan, de egyéb radikális szervezetek is aktívak a mediterrán térségben, gondoljunk csak az Al-Kaida az Iszlám Magrebben terrorszervezetre, a tunéziai és algériai merényletekre, a Sínai-félsziget történéseire, és folytathatnánk a sort.

- Az elmúlt évek eseményei következtében a fenyegetés két egymással kapcsolatban lévő megnyilvánulásával találkozunk, az egyik a volt török birodalom mesterségesen létrehozott utódállamainak bukása (szétesése), a másik pedig az iszlám radikalizmus erőinek megerősödése, amelyek igyekeznek kihasználni a kialakult zűrzavart. Annak ellenére, hogy gyakran egymással is vitában állnak, igyekeznek a jövő alakítóinak képében tetszelegni. 2015 végén a világ, de főképpen Európa figyelme a szír migránsokra irányult, akik valójában nem is szírek, hanem kurdok és már nem lojálisak a mára már szétesett országukhoz. A szír lakosság közel fele elmenekült (külföldre ment, vagy hazájában maradt, de kénytelen volt elhagyni lakóhelyét).

A Mediterrán térség stabilitását veszélyeztető másik ország Líbia, ahol a megállapodás ellenére a két, önmagát kormánynak kikiáltó szervezet nem képes együttműködni.

Annak ellenére, hogy 2015-től jelentős akciókat szerveztek a nyugati államok az embercsempészek és a szervezett bűnözői hálózat visszaszorítására, nem sikerült komoly eredményt elérniük. Ez felveti a NATO és az Európai Unió együttműködésének problémáját is. A jövőt illetően ma még nem látható világosan, hogy milyen új regionális viszonyok alakulnak ki a Közel-Keleten környezetében. A legvalószínűbb változat, hogy a jelenlegi helyzet marad, sőt romlik. Ez együtt járhat országok szétesésével, káosszal és erőszakkal.

Négy területen várhatók heves konfliktusok, amelyek az alábbiak:

- síiták és szunniták között Irán és Szaúd-Arábia hatalmi harca következtében;
- a szunnita táboron belüli csoportok között, különös tekintettel a radikálisok és a nem radikálisok közötti ellentétekre;
- az arab társadalmon belül azon fiatalok között, akik a változások kezdeményezői voltak, és akik elleneztek a változásokat;
- az etnikai kisebbségek harca (pl. a kurdok, palesztinok), akik a függetlenségükért harcolnak.

Az említett elvek alapján elképzelhető az államok szétesése, az etnikai és törzsi törésvonalak mentén pedig – föderális adminisztráció mellett – autonóm régiók kialakulása. A kurd régió Irakban például átalakulhat autonóm területté egy iraki föderális struktúrában belül. Ez modellként szolgálhat Szíria, Jemen, Líbia és talán más országok számára is. A föderális struktúra nem idegen a térségben, hiszen az Oszmán Birodalomban találkozhattunk ilyen megoldással. Cserében a lakosság vallás és kulturális szabadságot élvez.

Egy másik megoldás lehet a jelenlegi „nagy államok” szétesése és kisebb államok létrejötte. Ez sem idegen a térségtől, hiszen emlékezhetünk Észak- és Dél-Jemen helyzetére, sokan ma is úgy vélik, hogy a két Jemen jobb volt, mint a jelenlegi „egyesült” Jemen. A jövőben elképzelhető, hogy Szíria és Libanon is etnikai vonalak mentén esik szét és kisebb nemzetállamok jönnek létre. Ennek is van hagyománya, hiszen Szíria a francia mandátum idején alavita autonómiából állt nyugaton, a tengerparti sávban, délen pedig a jordán határ mentén a drúzoknak volt autonómiájuk, Szíria középső részén szunnita, északon pedig kurd autonómia volt. Ez egyelőre még „a jövő zenéje”, sajnos ma még inkább a jelenlegi helyzet folytatódásával számolhatunk.

- Az arab államokban a haderő erős szereplő, igyekszik önmagát a függetlenség letéteményeseként beállítani, akár egy függetlenségi mozgalmat követően is, lásd az algériai példát, vagy az egyiptomit, illetve a líbiait, ahol imperialistabarát vezetőket fosztottak meg hatalmuktól 1951-ben, illetve 1969-ben. Arab hadseregek királyokat, vagy éppen szultánokat kergettek el, akik helyett általuk kedvelt személyt juttattak hatalomra. A katonáknak a függetlenség elnyerése utáni időszakban is fontos szerepük lehet, például a nemzeti erőforrások el-, illetve újraelosztásában. Jutalmuk a nemzeti költségvetésből való megemelt részesedésük lehet. Az arab országok esetében a GDP-arányos katonai költségvetés a legmagasabb a világon. A csúcson Omán van, a GDP 11 százalékát költheti a hadseregére. Szaúd-Arábia és Katar sem áll rosszul, a katonák 10 százalékban részesülnek az ország GDP-jéből. Irak a negyedik, Jordánia az ötödik, míg Jemen a hetedik helyen áll. Egyes esetekben az arab hadseregek csatlakoznak az országok biztonsági szolgálataihoz, lázadások, tüntetések leverése céljából (például Szíriában, Líbiában és Jemenben), vagy éppen több ország csatlakozik az egyik arab országban zajló tüntetés leverése érdekében, mint ez történt az Öböl Menti Együttműködési Tanács országai esetében a bahreini tüntetés elfojtása céljából. Egyes katonák úgy vélik, hogy küldetésük a rezsim megvédelem. Mások attól félnek, hogy a bukott vezetővel együtt süllyesztőbe kerülnek, kivégzik, bebörtönözik őket, például korrupció, vagy akár emberi jogok megsértése miatt, illetve elveszítik a státuszukkal együtt járó privilégiumokat. Ha a katonák elhiszik azt, amit a propaganda terjeszt, ami szerint ők az államot védik, akkor hajlamosak autokrata vezetőket is megvédeni, mint ahogyan történt Tunézia, vagy Egyiptom esetében. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a demokrácia kibontakozásának többi eseményében is részt vehetnek. A tunéziai hadsereg Ben Ali távozása után visszavonult laktanyáiba. Nem így történt Egyiptom esetében. Ott a hadsereg segített az ország biztonságának szavatolásában, sőt irányításában. A hadsereg például részt vett a különböző kiadványok cenzúrázásában. Emögött érzékelhető az a meggyőződés, hogy Egyiptom biztonságára a legnagyobb veszélyt az erősödő iszlamizmus jelenti, ami ellen a demokrácia eszközeivel lehet harcolni. Ilyen indokokkal a katonák megtartanak maguknak olyan privilégiumokat, mint a hadiipari termelés, de amikor szükség volt rá, megegyeztek a Muzulmán Testvériség mozgalommal abban, hogy megtisztítják Kairó utcáit a tüntetőktől.

- Államok közötti háborúk a térségben nem valószínűsíthetőek, de nem is zárhatók ki. Nem mondható ez el a polgárháborúkról, amelyek számukban és intenzitásukban növekednek. A közel-keleti országokban a lakosság létszámához viszonyított nagylétszámú hadsereget az uralmon lévők – hatalmuk biztosítása érdekében – az ellenzék elnyomására is felhasználják.

- A Közel-Kelet válságkörzetei jelentős hatást gyakorolnak az egész régióra és Európára is. Három tényező mindenképpen összefügg: ezek a szír–iraki konfliktus, a menekülthullám és az európai terrorcselekmények felerősödése. Az elmúlt éveket főként a katonai és nem a diplomáciai események jellemezték, ami nem hozta közelebb a megoldást. A nagyhatalmak közötti nézetkülönbségek inkább erősödtek, mint csökkentek. A NATO-tag Törökország inkább Oroszországgal és nem az Egyesült Államokkal egyeztet, a háttérben nyilvánvalóan a kurd kérdés húzódik meg. A legnagyobb kihívás a menekülthullám, amellyel még hosszú időn keresztül számolni kell abban az esetben, ha Európa nem tesz hatékony intézkedéseket az illegális migráció megakadályozására. A migrációnak számos oka van, ezért sem várható gyors megszűnése. Szíria és Irak mellett az európai migrációs helyzetre komoly hatást gyakorol Líbia, ahol a nemzeti megbékélésnek még nyoma sincs.

- Az Iszlám Állam elleni 2016-os és 2017-es hatékony koalíciós fellépések következtében a terrorista szervezet által megszállt terület jelentősen csökkent, ez a folyamat folytatódni fog és a térségben remélhetőleg visszaszorulnak a radikális erők.

- Ezzel párhuzamosan, Európában elindulhat egy ellentétes folyamat, ami a külföldi harcosok aktivitásában, a már itt lévő szélsőségesek tevékenységének erősödésében jut kifejeződésre. Ennek következtében Európában a merényletek számának növekedésével kell számolni, de csak akkor, ha a hatóságok nem valósítanak meg hatékony intézkedéseket.

- Az arab nemzetek védelmi ipari képességei nagyon heterogének. A külső szállítóktól való függetlenséget politikai szinten sűrűn hangoztatják, a megvalósítás azonban várat magára. Sikereket ezen a területen az Egyesült Arab Emírségek és Törökország ért el, Szaúd-Arábia és Katar fordulóponton vannak, Omán és Jordánia elkezdte a hadiipari bázisok kialakítását, Egyiptom viszont számos belső vitával és külföldi szankciókkal küzd.

- Az arab hadiipari képességek kialakítása terén a jelenlegi politikai légkör, a hagyományos ipari kapcsolatok abba az irányba haladnak, hogy az egyes államok elsősorban a saját cégeik kezdeményezéseit támogatják. A fenntartható védelmi rendszerek megteremtése területén a hazai és regionális döntéshozóknak még számos kihívással kell számolniuk. Katonai területen nemzeti haderőkkel, milíciákkal, nem állami tényezőkkel és a legkülönbözőbb eredetű és típusú fegyverekkel találkozhatunk. A szuperhatalmakat nem számolva, a térség országai a legnagyobb fegyverbeszerzők a világon. A katonai erő nagyságát a konfliktusok, a katonai doktrínák, a különféle szereplők rendelkezésére álló források, a nemzetközi fegyverszállítók és a saját hadiipari képességek határozzák meg.

7. Új tudományos eredmények

Kutatásom és elemzésem alapján tudományos eredményeknek a következőket tartom:

1.) Bizonyítottam, hogy a Közel-Kelet és Észak-Afrika válságkörzetei jelentős hatást gyakorolnak az egész régióra és Európára is. A Közel-Kelet és Észak-Afrika átmeneti állapotban van, a régi rendszer összeomlott, az új pedig még nem stabilizálódott. A térség válságából adódóan három tényező szoros összefüggésben van egymással: ezek a szír–iraki konfliktus, valamint a menekülthullám és az európai terrorcselekmények felerősödése.

2.) Igazoltam, hogy a vizsgált régióban a katonai erő az érdekérvényesítés fontos eszköze, különböző intenzitású válságócok teszik bonyolulttá a helyzetet, komoly érdekellentétek mutathatók ki a nagy és regionális hatalmak térséget érintő politikájában, vallási és etnikai küzdelmekkel, alvó és újjászülető konfliktusokkal találkozhatunk. Feltártam, hogy a térségben jelentős szerepük van a milíciáknak, a gerilla- és terrorszervezeteknek. Bizonyítottam, hogy ha Iránnak sikerülne atomfegyverre szert tennie, akkor a térség katonai egyensúlya gyorsan és radikálisan felborulna, komoly hatást gyakorolva a vizsgált régió túlra is.

3.) Bizonyítottam, hogy négy területen várhatók heves konfliktusok, amelyek a következők:

- síiták és szunniták között Irán és Szaúd-Arábia hatalmi harca következtében;
- a szunnita táboron belüli csoportok között, különös tekintettel a radikálisok és a nem radikálisok közötti ellentétekre;
- az arab társadalmon belül azon fiatalok között, akik a változások kezdeményezői és akik ellenzik a változásokat;
- az etnikai kisebbségek harcában (pl. a kurdok, palesztinok), akik a függetlenségükért harcolnak.

4.) Igazoltam, hogy államok közötti hagyományos és aszimmetrikus háborúk a régióban nem zárhatók ki, a polgárháborúk számukban és intenzitásukban növekedhetnek. A globális és regionális hatalmak egymással versenyezve igyekeznek befolyást szerezni, érdekeiket érvényesíteni. A közel-keleti és észak-afrikai országokban a lakosság létszámához viszonyított nagy létszámú haderőt az uralmon lévők – hatalmuk biztosítása érdekében – az ellenzék elnyomására is felhasználják. Ugyanakkor az sem zárható ki, hogy a haderő részt vesz autoriter, népellenes uralkodók hatalmának megdöntésében vagy éppen a belső stabilitás helyreállításában.

5.) Bizonyítottam, hogy a jelenlegi közel-keleti szektariánus és etnikai ellentétek, az azokat kísérő intolerancia, a sikertelen államok megjelenése, valamint az erőszak alkalmazása nem az úgynevezett arab tavasz következménye, hanem integrált része a modern Közel-Kelet és Észak-Afrika politikai történetének.

6.) Igazoltam, hogy a térség arab fegyveres erőinek nagysága és minősége (képessége) rendkívül vegyes képet mutat. Elemeztem az egyes országok katonai képességeit, rámutattam az erősségekre és a gyengeségekre. Képesség szempontjából a Közel-Keleten az izraeli védelmi erők a legfejlettebbek. Más államok, például Irán, aszimmetrikus képességet építettek ki, és fegyveres csoportok támogatásával igyekeznek kitölteni a köztük és Izrael között kialakult biztonsági rést. Izrael után a térség legjobban felszerelt és ellátott haderejével az Öböl menti országok rendelkeznek.

7.) Feltártam, hogy a Közel-Kelet az arab változásokat követően még megosztottabbá vált, etnikai törésvonalakkal, nemzetállamokkal, különféle közösségekkel és vallásokkal. Ennek megfelelően katonai területen nemzeti haderőkkel, miliciákkal, nem állami tényezőkkel és a legkülönbözőbb eredetű és típusú fegyverekkel találkozhatunk. A konfliktusok megoldása addig nem várható, amíg a vallás és a társadalom, a társadalom és az állam, illetve az állam és az egyén közötti viszony alapvetően meg nem változik. Európa számára a térségből a legnagyobb kihívást a menekülthullám jelenti, amellyel még hosszú időn keresztül számolni kell abban az esetben, ha Európa nem tesz hatékony intézkedéseket az illegális migráció megakadályozására.

8. Az értekezés hasznosíthatósága

Az értekezés jól hasznosítható a térség biztonságpolitikai és katonai összefüggései iránt érdeklődők számára. Hasznos ismereteket nyújthat a katonai és polgári döntéshozóknak a régió alaposabb megismeréséhez, missziókban való részvételt illetően a döntések előkészítéséhez.

A katonai missziókba, külszolgálatra készülők számos hasznos ismereteket szerezhetnek az értekezés tanulmányozásával.

A kutatók számára forrásként szolgálhat.

Tekintettel arra, hogy a Zrínyi 2026 program előrehaladtával hazánk kézfegyver-gyártó kapacitásra is szert tesz, a térség néhány országa felvevő piacként jöhet számításba.

Segítséget nyújt diákoknak szakdolgozat, diplomamunka és értekezések elkészítésében.

Végül, de nem utolsósorban az értekezés jól felhasználható a témát oktatók számára is.

9. Publikációs jegyzék

A jegyzék csak a szerző PhD fokozat megszerzése utáni időszak publikációit tartalmazza, a vizsgált témakörre szűkítve.

1. A gázai-övezeti izraeli kivonulás stratégiai összefüggései.
Felderítő Szemle, IV. évfolyam 3. szám, 2005. szeptember. 68-77. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2005-3.pdf>
2. A nemzetközi terrorizmus jelenlegi tendenciái Európában.
Felderítő Szemle, V. évfolyam Különszám, 2006. január. 10-16. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-K.pdf>
3. A Hamasz a palesztin választások után.
Felderítő Szemle, V. évfolyam 1. szám, 2006. március. 8-16. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-1.pdf>
4. The Islamic religious terrorism and Europe.
AARMS Vol. 5, No. 2 (2006) 311-327. o.
<http://archiv.uni-nke.hu/downloads/aarms/docs/Volume5/Issue2/pdf/13kis.pdf>
5. A libanoni háború biztonságpolitikai és katonai összefüggései.
Felderítő Szemle, V. évfolyam 3. szám, 2006. szeptember. 12-23. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-3.pdf>
6. Az izraeli-libanoni háború katonai és hírszerzési tapasztalatai.
Felderítő Szemle, V. évfolyam 4. szám, 2006. december. 55-62. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-4.pdf>
7. Észak-afrikai radikális iszlám csoportok tevékenysége Európában.
Felderítő Szemle, V. évfolyam 1. szám, 2007. március. 77-87. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-1.pdf>
8. Észak-afrikai iszlám radikális csoportok tevékenysége Európában,
és ennek hatása az európai biztonságra.
Európai Tükör, XII. évfolyam 10. szám, 2007. október. 132-141. o.
<https://www.regikonyvek.hu/kiadas/europai-tukor-2007-oktober-2007-magyar-koztarsasag-kulugyminisztiuma>
9. A világpolitika főbb tendenciái 2008-ban, különös tekintettel a terrorizmus elleni
küzdelemre.
Felderítő Szemle, VII. évfolyam 1. szám, 2008. március. 19-27. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2008-1.pdf>
10. Terrorism in the Middle East.
Tradecraft Review 2009 Special issue page 54-64.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2009_1_spec.pdf

11. Az Izrael-Hamasz háború biztonságpolitikai és katonai összefüggései.
Felderítő Szemle, VIII. évfolyam 1. szám, 2009. március. 12-35. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2009-1.pdf>
12. A nemzetközi terrorizmus sajátosságai.
Európai Tükör, XIV. évfolyam 7-8. szám, 2009. július-augusztus. 123-129. o.
<https://docplayer.hu/597241-Europai-tukor-xiv-evf-7-8-szam-n-2009-julius-augusztus.html>
13. Közel-Kelet: esélyek – vagy kudarcok.
Felderítő Szemle, VIII. évfolyam 2. szám, 2009. július. 16-25. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2009-2.pdf>
14. Világpolitikai tendenciák 2010-ben és a következő években.
Felderítő Szemle, IX. évfolyam 1. szám, 2010. március. 5-13. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-1.pdf>
15. Különleges művelet végrehajtása Dubajban, 2010. januárban.
Felderítő Szemle, IX. évfolyam 1. szám, 2010. március. 161-166. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-1.pdf>
16. Információs hadviselés korunk alacsony intenzitású konfliktusaiban.
Hadtudomány, XXI. évfolyam 1-2. szám, 2011. május. 6-11. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/1/HT-2011_1-2_3.pdf
17. Világpolitikai tendenciák 2011.
Köz-Gazdaság, VI. évfolyam 2. szám, 2011. június. 161-172. o.
http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kozgazdasagtudomanyi_kar/files/Koz_gazdasag/VI_evfolym_2.szam_2011._junius/Kis-Benedek_Jozsef_Vilagpolitikai_tendenciak_2011-ben.pdf
18. Világpolitikai tendenciák 2012.
Köz-Gazdaság, VII. évfolyam 2. szám, 2012. június. 5-20. o.
http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kozgazdasagtudomanyi_kar/files/Koz_gazdasag/VII_evfolym_2.szam_2012_junius/Kis-Benedek_Jozsef_Varhato_vilagpolitikai_tendenciak_2012-ben.pdf
19. Az iráni hírszerző szolgálatok.
Felderítő Szemle, IX. évfolyam 3-4 szám, 2010. szeptember-december. 65-74. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-3-4.pdf>
20. Az iszlám világ jelenlegi helyzete.
In: Biztonságpolitikai prognózis 2015-ig. BHKKA (Biztonsági és Honvédelmi Kutatások Központ Alapítvány), Budapest, 2010. 277-315. o.
http://bhkka.hu/web-bhkka-letoltesek/biztonsagpolitikai_tanulmanykotet.pdf
21. A 2012. novemberi gázai övezeti konfliktus.
Szakmai Szemle, 2012/3-4. szám. 5-20. o.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2012_3_4_szam.pdf
22. A Közel-Kelet katonai sajátosságai.
Külügyi Szemle, 2013/1. szám. 79-99. o.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2013_01_A_Kezel-Kelet_katonai_saj_.pdf

23. Világpolitikai trendek 2012-2030.
Felderítő Szemle, XI. évfolyam, 3-4. szám, 2013. február. 5-31. o.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2012-3-4.pdf>
24. The Yom Kippur war: Political and military challenges of the seventies and today.
Tradecraft Review 2013/2. 40-52. o.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2013_2_spec.pdf
25. Várható biztonságpolitikai tendenciák a világon 2014-ben.
Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 1. szám, 2014. március. 5-16. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-1.pdf>
26. A 2014-es Izrael-Hamasz háború összefüggései.
Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 3. szám, 2014. október. 5-25. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-3.pdf>
27. Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihád új tendenciái.
Hadtudomány, XXIV. évfolyam 3-4 szám, 2014. december. 22-33. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_2.pdf
28. Várható biztonságpolitikai tendenciák a világon 2015-ben.
Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 1. szám, 2015. március 5-20. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>
29. Tendencies of the Jihadist Movement.
National Security Review, 2015/2. 5-16. o.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_spec.pdf
30. A terrorfenyegetettség új tendenciái és lehetséges válaszlépések.
Szakmai Szemle, 2015/1. szám. 16-34. o.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_1_szam.pdf
31. Wielding Intelligence as a Weapon.
per Concordiam, Volume 7, Issue 3, 2016. 52-55. o.
http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/mcdocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/pC_V7N3_en.pdf
32. The Islamic State and the intelligence.
National Security Review, Special issue / 2015. HU ISSN 2064-3756. 35-48. o.
http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2015_-angol-kulonszam.original.pdf
33. Tendencies in the Policy of the Islamic State,
Defence Review, Volume 144, Special Issue 2016/1. 40-51. o.
<https://honvedelem.hu/kiadvany/58745>
34. Illegal migration and terrorism.
Journal of Security and Sustainability Issues, 2016, Vol 5 (4)
ISSN 2029-7017, (online) ISSN 2029-7025
http://www.lka.lt/lt/mokslina-veikla/leidiniai/journal-of-security-sak9/journal-of-security-krna/download.html?id=1019;pdf_id=43118
35. Az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIL) és az ellene folytatott küzdelem tendenciái.
Hadtudomány, XXVI. évfolyam 1-2. szám, 2016. április. 29-40. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.31-42.pdf

36. Világpolitikai körkép – 2016.
Felderítő Szemle, XV. évfolyam 2. szám, 2016. július. 153-171. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-2.pdf>
37. Új helyzet Izraelben. A közel-keleti biztonsági dinamika változásai.
Élet és Irodalom, LX. évfolyam 27. szám, 2016. július 8.
<https://www.es.hu/cikk/2016-07-08/kis-benedek-jozsef/uj-helyzet-izraelben.html>
38. Dzsihadizmus Európában.
Szakmai Szemle, 2016/3. szám. 42-54. o.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_3_szam.pdf
39. Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. ISBN 978 963 327 739 3
40. Islamic State of Iraq and the Levant and the international fight against it.
Sobodni vojaski izzivi, Junij 2016. 73-89. o.
http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/2016/svi_18_2.pdf
41. A közel-keleti és az észak-afrikai válságkörzetek kihívásai az Európai Unió számára.
Honvédségi Szemle, 2017/2 szám. 27-37. o.
<https://docplayer.hu/46898046-A-kozel-keleti-es-az-eszak-afrikai-valsagkorzetek-kihivasai-az-europai-unio-szamara.html>
42. Dzsihadista fészkek, mint a terrorizmus lehetséges kiinduló pontjai
Hadtudomány, XXVII. évfolyam 1-2. szám, 2017. május. 96-113. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/index.php
43. A palesztin intifáda biztonságpolitikai és katonai összefüggései.
Globe Edit OmniScriptum GmbH & Co. KG,
Bahnhofstrasse 28, 66111 Saarbrücken, Germany. ISBN: 978-3-330-80745-7
44. Az Iszlám Állam kihívásai a terrorizmus elleni küzdelemben.
In: Göcze István (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban.
Dalóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 38-43. o.
A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében került kiadásra.
45. Milíciák szerepe a Közel-Keleten
Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 2. szám, 2017. 163-177. o.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-2.pdf>
46. Challenges posed by the Iraqi, Syrian and Libyan crisis to the European Union.
Sobodni vojaski izzivi, September 2017. 33-46. o.
http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/2017/svi_19_3.pdf
47. The ISIS and the global terrorism.
Science & Military, 2/2017. 5-10. o.
http://sm.aos.sk/images/dokumenty/archiv_cisel/2_2017/abstracts_2_2017.pdf
48. Jihadist hotbeds as possible starting points of terrorism.
Defence Review, Volume 145, Special Issue 2017/2. 4-17. o.
https://honvedelem.hu/kiadvanyok/honvedsegi_szemle/defence_review_20172

49. Katonai biztonság Marokkótól Iránig.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. ISBN 978 963 327 774 4
50. A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten. A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban.
Hadtudomány, XXVIII. évfolyam 2. szám, 2018. 79-94. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2018/2018_2/ht2018_2_81-96.pdf
51. Jihadism and radicalisation in selected regions of Europe, the Middle East and North Africa – a case study.
Sobodni vojaski izzivi, October 2018. 75-92. o.
http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/2018/svi_20_3.pdf
52. Keresztények helyzete a MENA térségben.
Hadtudomány, XXVIII. évfolyam E-szám, 2018. 211-227. o.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2018/2018_elektronikus/2018ebenedek.pdf